

Albert Ari Eisenscher

*Nu simt atât că alții mă văd ca evreu,
pe cât simt eu că sunt evreu.*

Cu fața impasibilă, dar cu un zâmbet fin pe buze și în ochii vioi, Ari vorbește în calambururi și vai aceluia, ca mine de pildă, care nu prinde din zbor tâlcul acrobațiilor verbale care, în poeziile lui, deschid lumi noi. Cu aceeași pasiune cu care extrage cuvintelor înțelesuri multiple, cântă la oboi și sculpează – cu și mai mult zel acum, de când nu își mai desfășoară talentele în profesia de radiolog. Mă izbește contrastul între vorba lui domoală și agilitatea intelectuală, între ușurința exprimării și profunzimea gândirii, între tonul glumeț și tristețea care transpare.

Nu puteau să fugă niciunde

Te-ai născut în 1941, la Cernăuți. Cum ai ajuns la Timișoara?

În 1946 am plecat din Cernăuțiul, devenit sovietic, spre România, cu intenția de a ajunge la Viena, de unde erau originari bunicii mei, care veniseră la Cernăuți ca refugiați după *Anschluss*¹, căci *Schlecht war es mit „der, die, das”, nicht besser mit „davai ceas”!*² spunea, cred, comicul Tănase. La Timișoara ne-am oprit la sora tatălui meu; bărbatul ei era director la CAM, Casa Autonomă a Tutunului. În decembrie 1947 regele a abdicat, s-au închis granițele, de asta nu am mai putut ajunge la Viena și am rămas blocați la Timișoara. Și așa s-a făcut că am participat cu școala, cu un mic steag tricolor, la venirea regelui Mihai pentru inaugurarea catedralei!

Tatăl meu a găsit un post la Liceul Israelit, *Zsidó Liceum*, care era pe Bvd. Carmen Sylva, după aceea strada Lenin, paralelă cu Diaconovici Loga.

Acum e Mihai Eminescu.

La început am locuit în Plopi, *Kardostelep*, în maghiară, la familia *Österreicher*. Cum părinții mei lucrau, eu eram cu familia *Österreicher* care erau ca niște părinți pentru mine. Acolo am învățat maghiară și *ott voltam othon*, acolo eram acasă. Fără meritul meu personal, eram poliglot, vorbeam germana, rusa, româna, maghiara. Eram mai mult la această familie. Ei aveau trei fiice care erau foarte draguțe cu mine, erau mari... Aveau între 15 și 20 de ani.

¹ Anexarea Austriei la Germania nazistă. în 1938.

² *Rău era cu „der, die, das” / Da-i mai rău cu „davai ceas” / De la Nistru pân’ la Don / Davai ceas, davai palton / Davai ceas, davai moșie / Harașo tovărășie.* Versurile lui Constantin Tănase, 1945

Mai știi ceva despre ei?

Da, numai una mai trăiește, o cheamă Eisner și locuiește la Aachen.

Ai mers la o școală Israelită?

Am mers un an, era vizavi de Sinagoga din Fabrik. În prima clasă am avut dificultăți, pentru că înainte fusesem la o școală rusească, la Cernăuți.

Povestește despre părinți, despre copilăria la Cernăuți.

M-am născut, deci, la Cernăuți, la 17 iulie '41, câteva zile după ce nemții au intrat în oraș. Și, când m-am născut, a fost un *couvre-feu*, nu știu cum se spune, ah, o *stare de asediu*. S-a interzis să se deschidă geamurile, dar cum era foarte cald, mama mea a zis: „Deschideți geamul!” De pe stradă au tras niște soldați cu pușca prin fereastră în plafon și, când m-am născut, am fost botezat cu ghips. Am fost botezat cu ghips... Nimeni nu avuse curajul să meargă să închidă fereastra! Tatăl meu era absent, căci lucra în lagărul de muncă forțată, probabil în același lagăr ca și Paul Ancel, viitorul Paul Celan.

Evreii din Cernăuți au fost deportați în Transnistria?

Da. Toată lumea a fost închisă în ghetou și, din ghetou, îi deporta în Transnistria, la Moghilev. Dar noi am fost printre ultimii care au fost deportați, pentru că am avut..., mama mea a avut o „autorizație Popovici”. Traian Popovici era primarul Cernăuțiului și era un om foarte, cum se cheamă...

...cumsecade.

Da, un *Drept între popoare*³. Am fost deportați printre ultimii, după ce Popovici a fost îndepărtat de la primărie, așa că nu am rămas decât câteva luni în Transnistria, ceea ce ne-a salvat pe noi, dar nu și pe trei unchi de-ai mei, nici pe verișoara mea, Claudia!

Ari e răscolit de amintiri, facem o pauză. Amănunte despre această perioadă am aflat din mesajele lui prin e-mail:

Opt zile după asta⁴, bravând interdicția de a circula, a venit și m-a circumcis un mohe⁵ care își pierduse nevasta și copiii cu câteva zile înainte. A venit în ciuda pericolului de a fi arestat și executat, spunând că, după ceea ce a îndurat, nu mai avea nimic de pierdut. Câteva zile mai târziu a fost o razie în oraș, la Cernăuți; și când soldații erau jos, în fața porții, mama mea a luat o pernă și a început să mă sufoace, nevrând să mor în mâinile fasciștilor. În acest moment a intrat mătușa mea, Fanny, care voia să prevină pe toată lumea, ca să se ascundă... Așa am supraviețuit.

Mama mea, având diplomă de la Gewerbeschule⁶ din Viena și fiind profesoară de croitorie la școala profesională „Morgenroth”, a primit, sub pretextul că ar fi lucrat pentru armată și că era indispensabilă, o autorizație „Traian Popovici”, care o proteja contra deportării. Traian Popovici era primarul din Cernăuți, un umanist care a salvat 20.000 de evrei cu certificatele sale. De aceea

³ Este un titlu acordat persoanelor în viață sau *post mortem*, de Statul Israel, prin intermediul institutului Yad Vashem, prin care se omagiază ne-evrei care și-au riscat viața pentru a salva evrei prizonieri.

⁴ Adică după ce s-a născut.

⁵ O persoană cu o formație specială, pentru a executa circumcizia.

⁶ Școală profesională de arte și meserii.

a fost declarat Drept între Popoare de către Yad Vashem din Ierusalim, pentru actele sale eroice. Așa am supraviețuit. Dar nu am niciun merit. Verișoara mea, Claudia, care avea aceeași vârstă, era tot așa de merituoasă, dar a murit de foame și de tifos!

În '41 linia frontului trecea prin Cernăuți?

Nemții și rușii au încheiat în 1939 pactul germano-sovietic și și-au împărțit Europa de Est. Nemții s-au ales cu partea de sud-est a Poloniei, iar Bucovina au primit-o rușii. Ca urmare, în 1940, rușii au intrat peste români, au alungat administrația română, așa că în '40-'41 Cernăuțiul era în mâinile rușilor. În iulie '41 nemții și românii au atacat și au intrat în oraș.

Când m-am născut eu, erau deja acolo de câteva zile.

Mai erau lupte răzlețe?

Nu erau lupte, pentru că nu a fost rezistență. (*Răsete*) Românii au intrat cu nemții contra rușilor și rușii s-au retras. Rușii au luat cu ei mulți oameni pe care i-au înrolat în armata sovietică. În primele zile, nemții au împușcat foarte mulți evrei în gropi comune... Cum să spun... O mătușă a fost împușcată și câinele ei a mers o săptămână de la, cum se cheamă... *boulangerie*...

Brutărie.

...de la brutărie la măcelărie, la delicatose și la piață, unde ea își făcea cumpărături. Până ce bietul câine n-a mai putut!

După ce criteriu au fost aleși oamenii care au fost împușcați?

Niciun criteriu. Niciun criteriu! Și marele rabin⁷ din Cernăuți, nu știu cum îl chema, a fost împușcat...

Părinții erau născuți la Cernăuți?

Părinții erau din Cernăuți, dar s-au cunoscut la Viena, unde tata făcea studii de chimie și mama învăța la o *Gewerbeschule*. Și bunicii erau din Cernăuți, dar e mai complicat, pentru că bunicul din partea tatălui locuia la Viena, dar avea hoteluri și păduri în Cernăuți și în Bucovina. Deci, când nemții au intrat în Viena, părinții au plecat din Viena la Cernăuți, pentru că acolo aveau unde să locuiască. Bunicul meu este înmormântat la Viena. El a murit înainte de război.

Erați o familie religioasă?

Nu, din partea tatălui, nu, nu erau deloc religioși, nu știau nimic. Din partea mamei, bunicul nu l-am cunoscut, căci a murit de tuberculoză în '35-'36, dar bunica era religioasă, era *cașer*, dar nu era foarte religioasă, nu era cu perucă și așa mai departe. Părinții mei mâncau porc, mâncau tot, căci erau de stânga.

Erau activi într-o organizație?

Nu, nu erau activi, dar unchiul meu, fratele mamei, Sallo Schauber, alias Jean Sauber, a fost un comunist activ. A fost arestat în România și a trebuit să se refugieze în Franța, unde a fost membru în MOI, *Main-d'œuvre immigrée*, o organizație de rezistență împotriva ocupației germane, afiliată de Partidul Comunist. Printre membri MOI erau Missak Manouchian și Maria Banuș. El a

⁷ Prim-rabinul Abraham Jakob Mark a fost împușcat în acele zile, împreună cu alte mii de evrei.

fost împușcat la Paris în '42, într-o acțiune de rezistență, iar când bunica a auzit că a fost împușcat, a spus: „Dumnezeu nu există”. Și nu, n-a mâncat porc, dar nu a mai făcut nimic religios.

În '41 părinții tăi ar fi putut fugi cu rușii?

Nu puteau să fugă niciunde... În Viena nu puteau să meargă, că era ocupația germană, iar la ruși, gustaseră deja ce înseamnă Rusia. Tatăl meu a fost arestat și dus într-un lagăr de muncă și a fost utilizat de către nemți ca interpret, pentru că vorbea rusește. De fapt, a fost arestat de români care l-au predat nemților care l-au pus într-un detașament de muncă forțată. După aceea, când rușii au eliberat orașul, a fost făcut prizonier de ruși și a fost utilizat de ruși ca traducător de germană. A tradus cărți și chestii de chimie, pentru că rușii aveau nevoie de informația tehnică de chimie în germană, că au demontat fabrici în Germania și le-au construit din nou în Rusia; și voiau să știe cum funcționează.

A stat tot timpul în Cernăuți?

Nu era în Cernăuți. Pe tatăl meu nu l-am văzut de când m-am născut până poate prin '44 sau '45. Asta e...

Erau și lucruri ciudate... Aveam, s-a pierdut din păcate, o fotografie bizară, unde eu, cu o stea galbenă de mărimea jumătății toraxului, eram la pomul de Crăciun, invitat de nevasta comandantului militar al ghetoului! De necrezut această manifestare de umanitate în mijlocul barbariei, în spatele sârmei ghimpate!

Ironia soartei a făcut ca, în timpul ocupației germane, casa noastră să fie rechiziționată de către armată care a făcut acolo cartier general. Iar după război, casa noastră a fost ocupată și a devenit cartierul general al Armatei Roșii. Rușii ocupaseră casa și noi, când am revenit din Transnistria, am locuit în subsol, iar rușii erau în toată vila, era statul lor major. Când aveam patru ani, știam să citesc o hartă geografică, erau multe în birourile rușilor, și știam ce este un râu, ce este un munte, ce este un sat și vorbeam rusește. În prima clasă sau la grădinița rusească mă ducea cu mașina șoferul colonelului rus Ivan Ivanovici Ivanov, cam așa îl chema, care m-a adoptat, pentru că el cu soția nu aveau copii. Nevasta colonelului a făcut gheață pe terasă ca eu să pot patina! Și mă plimbam printre hărți și am învățat să citesc o hartă înainte de a ști să citesc o carte. (*Râsete.*) Deci, mergeam la școala rusească și, când am venit la Timișoara, cunoșteam alfabetul rus. În prima clasă, când trebuia să scriu, pentru mine „d” era „g”, „p” era „r”, „b” era „v” și așa mai departe. Și au crezut că sunt dislexic.

Tu, care ești un talent la limbi!

Dar eu nu eram dislexic, eu învățasem alfabetul chirilic! După aceea am fost la o școală românească, apoi la școala germană și iar la o școală românească, pentru că nu vorbeam bine românește și voiam să merg la facultate. Nici acum nu vorbesc bine. Asta a fost...

Era mare dezordine

Ce îți aduci aminte de perioada din Timișoara?

Am ajuns la Timișoara în '46-'47. De ce anume îmi aduc aminte?

Mi-aduc aminte de cantorul Katz care locuia în aceeași casă ca și noi și care exersa, făcea exerciții de voce; și lumea, că nu erau mașini, strada era goală, lumea se oprea să îl asculte...

Îmi aduc aminte de Rabi Drechsler⁸ care era foarte nostim. Mergea într-o prăvălie, nu era nimic de cumpărat, dar când era șuncă de cumpărat, spunea: *Geben Sie mir bitte von diesem Fisch!* Dați-mi și mie, vă rog, din peștele acesta! (*Râsete*.) Și mai era Eszti néni, soția lui, care era o femeie foarte cultivată.

De ce îmi aduc aminte? Mi-aduc aminte...

În '48, așa ceva, a fost la Comunitate o chestie, se chema ICUF. Era ceva cultural evreiesc, cu muzică, cu cultură evreiască; dar, după ce Israelul a devenit independent și relațiile cu Rusia s-au întrerupt, situația s-a schimbat și a fost închis. Tatăl meu a făcut un discurs în idiș, dar nu vorbea idiș, a scris în nemțește și nu știu cine i-a făcut din nemțește...

A „idișizat” textul!

Da. L-a idișizat. Și a fost o conferință nu știu despre ce, ceva cultural. Asta-mi aduce aminte de o altă chestie. Ceea ce multă lume a uitat e că Israelul există deoarece Stalin a vrut ca Israel să existe. Și nu sunt recunoscători pentru armele Hagana-ei⁹, arme care veneau din Cehoslovacia, din stocul pe care rușii l-au capturat de la nemți sau l-au primit de la americani. Fără permisiunea rușilor, armele n-ar fi sosit! Au fost esențiale în Războiul pentru Independență, din 1948. Și Uniunea Sovietică a fost prima țară care a recunoscut *de jure* Statul Israel. După aia situația s-a schimbat; dar până la declarația independenței, inclusiv în timpul războiului și după, rușii au ajutat foarte mult. Vezi, despre asta nu se prea vorbește.

Mai târziu rușii și-au schimbat politica și au condamnat sionismul și Israelul ca fiind o țară imperialistă.

Da, dar înainte, în '48, sionismul era încurajat și foarte mulți au plecat din România în Israel. Și mătușile mele, toate trei văduve, că bărbaiții au murit în Transnistria, au emigrat în '48 în Israel.

Îmi mai aduc aminte de un unchi care a fost în armata austriacă, deci luptase împotriva italienilor pe Piave¹⁰, și era foarte talentat la vioară și era talentat și la desen. Și cum nu a putut să exerseze la vioară, nu a intrat în conservator, dar a intrat la Viena la Academia de Arte Plastice și a devenit unul dintre cei mai importanți pictori din Israel. Jakob Eisenscher.

Îmi mai aduc aminte de... deportarea nemților. Au fost adunați în Piața Unirii – era în '52-'53 și miliția era în clădirea, unde acum e Muzeul – și au fost deportați; și mi-a fost milă de ei. Pentru că știam ce înseamnă deportarea.

Cu cine erai prieten?

Aveam prieteni de tot felul. Aveam prieteni pe stradă, cu care jucam fotbal, mingea de fotbal era o bășică de porc. (*Râsete*) Și bășica de porc era bună când era umedă, dar când s-a uscat, nu mai era bună și clubul nostru s-a desființat. Aveam prieteni evrei, Erdös Peter, care și-a schimbat numele în Farkas. A devenit stomatolog. Alt prieten era Naschitz János. E în Israel, la Haifa. Am fost cu el la școala germană și după aceea la școala românească. Mai aveam un prieten, Bretholz, care a devenit medic psihiatru.

Ah, cine mai era prieten... Bartl era neamț. Bunicii lui au fost transferați în Bărăgan¹¹; nu știu în

⁸ Maximilian Mikša Drechsler (1883-1971), cunoscut de mulți timișoreni ca Matyi bácsi, rabin la Timișoara, din 1910 până la deces.

⁹ Organizație militară care, după proclamarea Statului Israel, a constituit baza armatei israeliene.

¹⁰ Bătălia de pe Piave, din 1918: victorie decisivă a armatei italiene în Primul Război Mondial.

¹¹ Deportarea în Bărăgan (1951-1956). Au fost deportați peste 40.000 de oameni din vestul României.

ce an i-am vizitat acolo și zăpada era mai înaltă decât casa! Au construit acolo, într-un an sau doi, o casă teribil de mare, dar zăpada a fost și mai mare. Și am așteptat să vină o locomotivă cu elice să îi dezăpezească, locomotiva venea tocmai din Suedia.

Mi-aduc aminte de Kardostelep, erau multe cabane pe ștrand și era un club de șah și am învățat să joc așa, că m-am uitat, nimeni nu m-a învățat... Am avut ca prieten pe Bartoș Charli, care a fost campion de șah în România, și prin el am ajuns la alți prieteni, Günzberger, tot jucător de șah, și am avut ca antrenor pe Mendelsohn, Josef Mendelsohn. Și ce a mai fost... Și Weisz Bandi¹² mi-a arătat multe. Și eram prieten cu Ruth Birnholz, părinții noștri erau prieteni. Ea avea ziaua ei de naștere în jurul zilei mele de naștere și ne dădeau bani și mergeam la Doja, era o cofetărie în subsol și mâncam cremșnit.

Când te gândești înapoi, la perioada asta din Timișoara, o consideri o perioadă fericită?

Nu. Dezordine! Dezordine! Nu era nimic în prăvălii, făceam coadă fără să știm ce se dădea, trebuia să dai bacșiș la vânzători ca să știi când erau pantofi, când era ceva; și totul era uniform, erau două-trei modele. Îmi aduc aminte că multă lume dispărea, arestată. Între alții au fost arestați și ofițeri de miliție, nimeni nu era în siguranță. Îmi aduc aminte că făceam defilări contra lui Tito și strigam: „Jos cu Tito trădătorul care și-a vândut poporul!"; dar noi strigam: „Jos cu Tito trădătorul care și-a belit cosorul!"

Cum adica coso...? (Ari explică în șoaptă) Ah!... (Râdem!)

Sau strigam: „1 Mai, zi de mare sărbătoare pentru..."

...clasa muncitoare!

...curva fu..toare. (Râdem.) Sau „23 August – mare tsures¹³ ne-a adus.” (Râsete) Dar nu strigam cu voce, făceam cu buzele. În Franța s-ar fi spus că opuneam rezistență, dar nu opuneam rezistență, făceam bășcălie.

De ce îmi mai aduc aminte? Erau ședințe la pionieri. Și la UTM erau ședințe. Și odată, pe o bancă pentru două locuri eram așezați patru sau cinci, nu aveam loc; și, ca să avem mai mult loc, am propus pe colegul de lângă mine să fie candidat. Candidații mergeau în față și se așezau pe estradă. Deci am avut mai mult loc și el a fost candidat, n-a putut să refuze, și a fost ales și a devenit secretarul UTM-ului.

Îmi aduc aminte, dar în dezordine, îmi aduc aminte de profesorul Brazei... Noi am vorbit totdeauna franceza, am învățat franceza de când am fost mic, și primul meu profesor a fost Madame Grünhut. Eu o chemam „Chapeau vert”. După aceea l-am avut pe profesorul Brazei. Brazei era un francez care a aterizat la Timișoara, pentru că tatăl lui era consulul Franței la Timișoara sau la București, nu știu unde. El s-a îndrăgostit de nevasta unui medic, am uitat numele, a rămas la Timișoara și au trăit *un ménage à trois*. (Râsete) A devenit profesor de franceză, era un om foarte cultivat, știa multe lucruri. Când nu vorbeam bine, spunea: „Maintenant en français!”, adică „Acum în franceză!” Și, deodată, profesorul Brazei a dispărut! Am aflat că a fost condamnat să lucreze la Canal¹⁴. Și am știut de ce. El a fost membru într-un club de biliard, iar clubul era afiliat Partidului Liberal. Partidul Liberal a fuzionat cu Partidul Social Democrat și

¹² Vezi interviul cu Andrei (Bandi) Weisz, căsătorit cu Ruth Birnholz.

¹³ Necazuri. (idiș)

¹⁴ Între 1950-1953, deținuții politici au fost condamnați să lucreze la construcția Canalului Dunăre - Marea Neagră.

Partidul Social Democrat a fuzionat cu Partidul Comunist¹⁵.

Era în '48, '49?

Așa ceva. Prin clubul de biliard a ajuns la Partidul Comunist și după aceea l-au arestat, că au spus: „Cum a putut un imperialist francez să se infiltreze în Partidul Comunist Român! Trebuie să fie un spion”. Și a fost condamnat la Canal. Numai din cauza biliardului. Nu făcea deloc politică.

Îmi aduc aminte că părinții mei erau prieteni cu o familie Ivaniuc. Domnul Ivaniuc, care era mecanic fin, repara endoscoape și aparate din astea medicale; și a dispărut. A dispărut, nu pot să spun în ce an. Și mi s-a povestit după aceea că a avut un proces, pentru că la muncă a povestit bancul următor: La o adunare vine unul care se bâlbâie și spune: „Ssssă trăiască tttovarășul Gggheorghiu!” Și toată lumea a aplaudat. Și reîncepe: „Ssssă trăiască tttovarășul Ggheorghiu!” Și președintele spune: „Lăsați tovarășul să spună, el vrea să adauge ceva.” „Ssssă trăiască tttovarășul Ggheorghiu-Dej cu salariul care-l am eu!” (*Râsete*) Și a dispărut și nu a mai revenit din pușcărie. După câțiva ani, vreo cinci-șase, i-au chemat nevasta și i-au dat un pachet cu... hainele lui.

De ce îmi aduc aminte? Îmi aduc aminte de Operă, de Opera și Filarmonica unde mergeam. Mergeam totdeauna la Operă, dirijorul era Laszlo Rooth¹⁶. Cunoșteam toți soliștii. Era Aca de Barbu, prima directoare a Operei din Timișoara. În orchestra Filarmonicii, Kocsis era primul violon. Cunoșteam pe Brauch Bruno care era farmacist și mare contrabasist. Brauch Bruno avea partiturile în șpais, tot șpaisul lui era plin...

Ei locuiau la Primăria veche.

Lângă Primărie, da. În fața tramvaiului patru. Împreună cu Marcsi, cumnata lui, care era chioară.

Îmi aduc aminte și de tatăl tău. Mama mea era în admirație, era „*ein schöner Mann*”, ce bărbat frumos! Îl vedeam nu prea des, pentru că el era în Fabrik și noi eram în Cetate, dar venea pentru înmormântări... Și când erau înmormântări, Drechsler, Katz, Papier, tatăl tău, se reuneau jos, lângă casa noastră, pe Mărășești¹⁷ nr. 7, și așteptau taxiul ca să meargă la cimitir; și atunci vorbeau de diferite lucruri, între altele... (*Râsete*). Mi-ai spus că eram..., că aveam reputație de copil rău.

Tata mi-a zis, dar cu un surâs: „Vai, ce băiat obraznic era!”

Da, nu știam că asta nu se face. Deci, așteptau taxiul și discutau... cum să împartă curcanul pe care o să-l primească pentru înmormântare. Era mizerie și cu banii nu făceai nimica, un curcan era mare lucru. Dar eu, altă dată, am întreat cum a fost curcanul... Nu știam că nu era corect, că nu se face, pentru adulți eram obraznic. Sau întream de ce Dumnezeu este unic, de ce nu pot să fie mai mulți Dumnezei. Întream chestii care deranjau. Întream de ce nu se poate tăia un ou moale cu un cuțit. Nu se face! N-am acceptat. Deci am fost... obraznic. Dar și tatăl meu era așa. Aveam o vecină care avea un cățel, se chema Așa, și ea era de profesie... curvă, dar se zicea pictoriță. Și odată câinele a fugit și ea a venit goală și a pus o pictură în față și l-a întreat pe tatăl meu: „L-ați văzut pe Așa?” „Am văzut **așa** ceva, dar nu în spatele unei picturi!” (*Râsete*.) Și așa mai departe. Deci, am avut un model de impertinență.

¹⁵ În februarie 1948, PSD a fuzionat cu PCR în cadrul PMR (Partidul Muncitoresc Român).

¹⁶ Vezi interviul cu Ladislau Rooth.

¹⁷ Sinagoga din Cetate și sediul Comunității sunt pe strada Mărășești.

Aveai conflicte cu părinții din cauza asta?

N-aveam niciun contact, nici într-un sens, nici în altul. Nu-i vedeam mult. Eram mai mult la Österreicher și după aceea eram singur sau eram cu servitoarea, o chema Anus. Făcea, gătea... Tatăl meu era un intelectual foarte ocupat, era cercetător. Iar mama mea era foarte... practică. La Timișoara a fost profesor la ORT. Tata a fost unul dintre fondatorii Liceului German și după aceea a fost la Facultatea de Chimie.

Ai simțit antisemitism în perioada asta?

Nu... Când am venit la Timișoara, am cunoscut o familie Ghirle și eram prieten cu Öcsi Ghirle. Fratele lui i-a spus: „Cum poți să fii prieten cu Jidala Maxi¹⁸?” E singura remarcă antisemită pe care am auzit-o. Altfel, nu. Asta era în '47. Probabil că exista, în general, un antisemitism, așa... dar nu știu. Toată lumea era în căcat.

Ce ai făcut după ce ai emigrat în Israel?

Dupa școală, la Timișoara am vrut să studiez medicina, dar cum nu aveam originea socială „sănătoasă” și nici bani să plătesc bacșiș comisiei de admitere și, în plus, cum depusesem deja hârtiile pentru emigrare, nu am fost admis. Am plecat în Israel, în 1960-1961 am început chimia, dar țelul meu era să studiez la Paris. Am plecat la Paris și am stat un an, când am făcut pregătirea pentru medicină, care se chema PCB, *physique-chimie-biologie*, lucrând noaptea ca să-mi plătesc studiul și întreținerea! M-au chemat la armată, așa că am revenit în Israel și am fost la armată la un laborator de chimie, unde analizam calitatea produselor cumpărate de armată, dacă oțelul conținea vanadium sau cauciucul era de calitate. Mă ocupam de controlul de calitate și am lucrat și în chestii de cercetare.

Am știut întotdeauna că sunt evreu

E așa de greu de explicat ce înseamnă să fii evreu, ce definește identitatea de evreu. Ce părere ai?

E dificil... Am știut întotdeauna că sunt evreu...

După Sartre, societatea îi obligă pe evrei să se simtă evrei, evreul se definește prin refuzul societății de a-l accepta.

Nu, nu e asta. Ceilalți, cred eu, dar poate greșesc, ceilalți mă văd totdeauna „din țara de lângă”. În Franța sunt elvețian, că am un accent elvețian, în Elveția sunt alsacian. Sunt totdeauna din țara de lângă. În România n-am fost român, am fost „de lângă”. În Israel eram din România, dar pentru românii din Israel nu eram român, eram din Timișoara (*râde*) sau eram din Bucovina. Aveam o particularitate în cadrul particularității. Nu simt atât că alții mă văd ca evreu, pe cât **eu** simt că sunt evreu. Dar, când mă uit la un meci de fotbal sau la un campion ori la un premiant Nobel, văd că am ceva în comun sau nu.

Ce anume ai în comun? Este un destin comun? Este trecutul?

¹⁸ Poreclă antisemită. Vezi interviul cu Alon Gal.

Nu pot să spun, este ca și cum ar face parte din satul meu sau ar face parte din clubul meu, din familia mea.

„Members of the tribe”, cum spun americanii, membrii clanului.

Cum să-ți spun, poate este o prostie, dar când îi văd la tenis pe cei care joacă reverul cu o mână, îmi sunt mai simpatici decât cei care joacă cu două mâini. Pentru că eu joc cu o mână... Este un mimetism. E ca o oglindă.

Care e rolul tradiției?

Fără tradiție n-am fi ce suntem. Pe de altă parte, n-am nimic în comun cu evreii cu barbă, cu *paies*¹⁹, cu Liubavici²⁰, îmi sunt străini.

Ei nu fac parte din familie?

Nu. Deși și ei fac parte din familie... Fac parte, dar chestia e că ei exagerează; dar fără ei n-am exista, ceea ce duce la o situație conflictuală cu mine însumi. Nu conflictuală, însă... absurdă. Este o interacțiune între extern și intern, între ceea ce alții simt că ești și ceea ce simți *tu* că ești. Este o interacțiune. Nu totul vine din antisemitism și nu totul vine din tradiție. Se decantează.

Care este viitorul evreimii în afara Israelului?

Nu pot să spun ce va fi. Sunt evrei din China, spre exemplu, care sunt asimilați, dar mai au câteva cunoștințe de iudaism; nu mai știu să citească ebraica, dar mai știu câte ceva. Ce vor deveni, nu știu. Ce au devenit maranii? Eu cred că o lege universală este legea factorului al treilea. În conflictul între America și Rusia au fost doi factori. Dar nu confruntarea între cei doi a rezolvat problema, ci un al treilea factor – faptul că Rusia a putrezit pe dinăuntru. Nu știu cum să îți spun... În medicină se caută un remediu pentru o boală și din exterior vine altceva care se grefează peste și iese cu totul altceva. Prima aplicație tehnologică a ultrasunetelor a fost detectarea submarinelor, dar mai târziu au fost aplicate în medicină. Internetul a fost inventat ca mijloc de comunicare între cercetătorii de la Ministerul de Apărare American și a ajuns un mijloc de comunicare pentru toți. Nu se știe care va fi al treilea factor și ce efect va produce.

*Interviu realizat de Getta Neumann,
Esery, Franța, aprilie 2013*

¹⁹ Perciuni. (idiș)

²⁰ O ramură a mișcării hasidice, iudaism ortodox, fondat la sfârșitul secolului al XVIII-lea.